

Національна
академія наук України

Інститут
української археології та джерелознавства
імені М.С.Грушевського

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

ТВОРИ у 50 томах

Видавничарада:

Борис ПАТОН – голова
Любомир ВІНАР • Іван ДРАЧ • Аркадій ЖУКОВСЬКИЙ
Іван КУРАС • Володимир ЛИТВИН • Олексій ОНИЩЕНКО
Омелян ПРИЦАК • Френк СИСИН • Ярослав ЯЦКІВ

Головна редакційна колегія:

Павло СОХАНЬ – головний редактор
Ярослав ДАШКЕВИЧ – заст. головного редактора
Ігор ГИРИЧ – відповідальний секретар
Геннадій БОРЯК • Віктор БРЕХУНЕНКО • Іван БУТИЧ
Сергій БЛОКІНЬ • Василь ДАНИЛЕНКО • Микола ЖУЛИНСЬКИЙ
Олександр КУЧЕРУК • Олександр МАВРІН • Ігор МЕЛЬНИК
Надія МИРОНЕЦЬ • Юрій МИЦІК • Всеволод НАУЛКО
Руслан ПИРИГ • Валерій СМОЛІЙ • Ольга ТОДІЙЧУК
Василь УЛЬЯНОВСЬКИЙ • Ярослав ФЕДУРУК

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

Том 8

Серія
ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ ТА РОЗВІДКИ
(1906–1916)

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО
«СВІТ»
2007

ББК 63.3 (4 УКР)
Г91

*Випущено на замовлення Державного
комітету телебачення і радіомовлення України
за програмою «Українська книга»*

*Затверджено Вченою радою
Інституту української археографії та джерелознавства
імені М.С.Грушевського НАН України*

Упорядники Мирон КАПРАЛЬ, Андрій ФЕЛОНЮК

Автори коментарів: О.Вінниченко, Л.Войтович,
М.Капраль, Я.Книш, О.Кулчицький,
С.Панькова, Л.Тимошенко, А.Фелонюк

Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

ISBN 978-966-603-223-5
ISBN 978-966-603-484-0 (т. 8)

- © Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, 2007
- © Коментарі, автори, 2007
- © Видавництво «Світ», дизайн та художнє оформлення, 2007

РОЗДІЛ III

АРХЕОГРАФІЧНІ ПУБЛІКАЦІЇ ТА
ПЕРЕДМОВИ

ПЕРЕДМОВА [ДО Т. ХСІІ “ЗАПИСОК НТШ”]

Гучні свята і пам’ятні спомини, які приніс з собою 1909 рік*, піддали гадку членам історично-філософичної секції Наукового товариства імені Шевченка, що було б добре вилучити і зібрати в одну книжку “Записок” всі статті, які зберуться за рік на теми, зв’язані з подіями 1709 року. Редакція “Записок”, ідучи назустріч сьому бажанню, призначила останню книжку “Записок” за 1909 р. на сі статті і, відступаючи від звичайно прийнятого типу “Записок”, подає в отсій книжці все, що наспіло по тим темам до кінця 1909. Декотрі статті й матеріали, зголошені до редакції, але не викінчені до кінця 1909 року, появляться пізніше, бо редакція не хотіла занадто припізнювати виходу сеї чергової книжки “Записок”.

Те становище, в яким пробуває студіювання сеї доби в даний момент, не могло не відбитися на змісті й характері статей, зібраних в сім томі. Переважно вони збирають і систематизують матеріал по ріжним питанням, зв’язаним з подіями 1708-1709 рр., обминаючи головні узли сих подій. Се пояснюється слабким розробленням джерелового, актового матеріалу, без котрого неможливе відповідне освітлення тодішнього перелому українського життя, і супроти ваги і дражливості тих центральних питань історіографічна робота, зовсім натурально, обминає усе в надії підійти згодом до їх рішення з більшим запасом матеріалу, з кращими шансами наукового розсліду.

Для української історіографії стає все більш пекучим питанням наукове розроблення актового матеріалу кінця XVII і першої половини XVIII в., і можна сподіватися, що увага до сеї доби, розбуджена споминами минулого року, не зістанеться без впливу на дальший поступ сього розроблення.

Археографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка вже розпочала роботу в сій сфері*.

Ред.

...**Новицького, В[ладимирського]-Буданова й Антоновича про українське селянство...** — Розвідки про селянство на Україні-Руси в XV—XVIII вв. — Львів, 1901—1902; Ч. 1—2 (= РІБ. — Т. 21—22).

...**В[ладимирського]-Буданова, Антоновича й Багалія про міське життя й німецьке право на Україні** — Розвідки про міста і міщанство на Україні-Руси в XV—XVIII вв. — Львів, 1903—1904. — Ч. 1—2 (= РІБ. — Т. 23—24).

с. 532 Справа ся, не раз порушувана підписаним на засіданнях секції в р. 1904—1905, порішена була вкінці на початку 1906 р. — на засіданні Виділу Товариства 28 лютого 1906 р. подана пропозиція Історико-філософичної секції заснувати нову видавничу серію “Українсько-руський архів” (Хроніка НТШ. — Львів, 1906. — Ч. 26. — С. 2).

...**зладжену д-ром І.Свенціцьким** — Свенціцький Іларіон (1876—1956) — відомий український філолог, музеєзнавець і мистецтвознавець. Навчався у Львівському, Віденському і Петербурзькому університетах. До 1905 р. прихильник московсько-фільської політичної течії в Галичині, але згодом перейшов на українські національні позиції. Того ж року за дорученням митрополита Андрея Шептицького заснував церковний музей (від 1913 р. — Національний музей у Львові), незмінний його директор до 1952 р. У 1921—1925 рр. — професор Українського таємного університету у Львові, у 1939—1956 рр. — професор і завідувач кафедри слов'янської філології Львівського державного університету імені Івана Франка. Від 1945 р. і до смерті — керівник відділу мовознавства Інституту суспільних наук АН УРСР. Автор праць “Бучацьке Євангеліє XIII ст.” (1911), “Іконопис Галицької України XV—XVI ст.” (1928) та ін.

...**і з його вступною розвідкою** — Свенціцький І.С. Рукописи львівських збірок: опис рукописів Народного дому з колекції Антонія Петрушевича. — Ч. 1. — Львів, 1906. — С. III—XIV.

А.Ф.

Передмова [до. т. ХСІІ “Записок НТШ”]

Публікується за виданням: [Грушевський М.] Передмова // ЗНТШ. — Львів, 1909. — Т. ХСІІ. — Кн. VI. — С. 1. Автограф зберігається у: ЦДІА України у Львові. — Ф. 401, оп. 1, спр. 49, арк. 12—13.

Наукове товариство ім. Шевченка відгукнулося на 200-ту річницю Полтавської битви окремим томом наукових розвідок. До цього тому увійшли такі розвідки: *Грушевський М.* Шведсько-український союз 1708 р. (с. 7—20); *Грушевський О.* Глухів і Лебедин. 1708—1709 (с. 21—65); *Томашівський С.* Із записок Каролінців про 1708—1709 рр. (с. 66—92); *Єнсен А.* Орлик у Швеції (с. 93—169); *Він же.* Родина Войнаровських у Швеції. Причинок до історії недолі мазепинців (с. 170—193); *Томашівський С.* Листи Петра Великого до А.М.Сінявського (с. 194—238). Також у цьому томі окремо публікувався блок невеликих джерельних матеріалів під рубрикою “Miscellanea”.

с. 533 Гучні свята і пам'ятні спомини, які приніс з собою 1909 рік... — М.Грушевський згадує про відзначення 200-ліття роковин Полтавської битви. В українській галицькій пресі жваво відгукнулося на цю подію: *Джиджора І.* “Анафема” // Діло. — Львів, 1909. — Ч. 149; *Барвінський Б.* Іван Мазепа в всесвітній літературі і штудії // Руслан. — Львів, 1909. — Ч. 140; *Його ж.* Князь Мазепа і його шляхотський та князівський герб // Руслан. — Львів, 1909. — Ч. 140; *Пачовський В.* Сумні роковини // Руслан. — Львів, 1909. — Ч. 141 та ін. Перелік основних публікацій на тему Полтавської битви в Російській імперії див. у коментарі до статті “Шведсько-український союз 1708 р.” на с. 609 нашого видання.

Археографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка вже розпочала роботу в сій сфері — у 1905 р. М. Грушевський запропонував проект видання корпусу матеріалів до історії козаччини, один з томів якого мав стосуватися епохи гетьмана Мазепи (див.: Записка, предложена Археографічній комісії проф. Грушевським в справі видання корпусу матеріалів до історії Козаччини // Твори: У 50 т. — Львів, 2005. — Т. 7. — С. 539–540). У 1906 р. один з його учнів Ф. Голіщук розпочав роботу над збором матеріалів до діяльності Пилипа Орлика, а в 1909 р. Археографічна комісія запланувала видання листів Орлика, див.: Їдиційна археографія в Україні у ХІХ–ХХ ст.: Плани, проекти, програми видань. — К., 1993. — Вип. 1. — С. 60, 62.

М.К.

Від комісії [Передмова до т. VIII “Жерел”]

Публікується за виданням: *Грушевський М.* Від комісії [Передмова до т. VIII “Жерел”] // Жерела до історії України-Руси. — Львів, 1908. — Т. VIII. — С. V–VIII. Автограф зберігається у: ЦДІА України у Львові. — Ф. 401, оп. 1, спр. 46, арк. 172.

с. 534 ... “Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России”; завдячуємо їх енергії й праці пок[ійного] Костомарова — Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. — СПб, 1863. — Т. 1; 1865. — Т. 2; 1861. — Т. 3; 1863. — Т. 4; 1867. — Т. 5; 1869. — Т. 6; 1872. — Т. 7; 1875. — Т. 8; 1877. — Т. 9; 1878. — Т. 10; 1879. — Т. 11; 1882. — Т. 12; 1884. — Т. 13; 1889. — Т. 14; 1890. — Т. 15.

...як “Памятники” і “Архив” Київської археографічної комісії (збірка польської кореспонденції для середини ХVІІ в. і три томи актових матеріалів для історії козаччини)... — йдеться про публікації: Дневные записки путешествия к Запорожскому войску гг. королевских польских комиссаров: брацлавского воеводы Киселя, львовского подкомория Мясковского, новгородского хорунжего Николая Киселя, брацлавского подчащего Якова Зелинского и секретаря комиссии Смяровского // Памятники, изданные Временной комиссией для разбора древних актов. — К., 1848. — Т. 1. — С. 312–360 (перше видання: Северный архив. — СПб, 1827. — № 1. — С. 3–24; № 2. — С. 145–162); Акты о казаках (1500–1648 гг.) / Издал В. Антонович // Архив Юго-Западной России. — Ч. 3. — Т. 1. — К., 1863; Акты о казаках (1679–1716 гг.) / Издал В. Антонович // Там само. — Ч. 3. — Т. 2. — К., 1868.

... “Księga Pamiętnicza Jak[uba] Michałowskiego”... — йдеться про публікацію: Jakuba Michałowskiego, wojskiego lubelskiego, a później kasztelana bielskiego, Księga pamiętnicza / Wyd. A.Z. Helcel. — Kraków, 1864.

... “Материалы” Кулиша... — Кулиш П.А. Материалы для истории воссоединения Руси. — М., 1877. — Т. 1.

... старі “Источники малороссийской истории” Бантиша-Каменського... — Бантьш-Каменский Д.Н. Источники малороссийской истории // Чтения Общества истории и древностей российских. — М., 1858. — № 1 (документи 1649–1687 рр.); 1859. — № 1 (документи 1691–1722 рр.).

с. 534–535 ... “Материалы” Судієнка... — Судієнко М.О. Материалы для отечественной истории. — К., 1855. — Т. 2 (опубліковані документи стосуються періоду гетьманування І. Скоропадського, листи до нього російських чиновників В. Голіщина, Г. Головкина, О. Меншикова, П. Шереметьєва, Б. Шереметьєва).

ЗМІСТ

с. тексту с. ком.

<i>М.КАПРАЛЬ, А.ФЕЛОНЮК. Передреволюційне десятиліття великого історика України (1906—1916)</i>	<i>V</i>	
Розділ I. ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ	1	
До біографії митрополита Онисифора Дівочки	3	590
З облоги Белза в 1352 р.	7	592
Одна з українських колекцій	8	593
Рожне поле	11	594
Студії з економічної історії України	13	596
Господарство польського магната на Задніпров'ї перед Хмельниччиною	76	602
Байда-Вишневецький в поезії й історії	90	604
Сучасна вірша про неволю Вишневецького	116	606
До портрета Мазепи	120	607
Ще до портрета Мазепи.	122	608
Шведсько-український союз 1708 р.	123	609
Новий хозарський текст про війни Олега	135	610
Український рух на схід. Розселення за московською границею до 1648 р.	140	611
Розділ II. ОГЛЯДИ, РЕЦЕНЗІЙНІ СТАТТІ, ЕНЦИКЛОПЕДИЧНІ ГАСЛА	173	614
Коли сфабрикована грамота Любарта луцької катедри?		
Критична замітка	175	614
Українське наукове товариство в Києві й його наукове видавництво	177	615
Володимир Антонович, основні ідеї його творчості і діяльності	185	616
До питання про розселення в'ятчів. Кілька заміток з приводу новіших праць	192	621
Лопушанський "Святовид"	196	621
Нові конструкції початків слов'янського і українсько-руського життя. Критичні замітки	197	622
Останні випуски праці проф. Жуковича про релігійні відносини XVII в.	217	624
Останні томи "Архива Юго-Западной России"	224	627
Розвиток українських досліджень у XIX столітті і вияви у них основних питань українознавства	229	628
Нові гіпотези з історії староруського права. Критичні замітки з приводу праці К.Л.Геца	266	641
Новіша література по історії В[еликого] кн[язівства] Литовського. Критичний огляд	285	643
Короткий огляд української історії	303	647
Українська справа в її історичному розвитку	312	649
Глинський Михайло Львович	338	651
Гонта	340	654

Запоріжжя і Запорізька Січ (Січа)	342	656
[Виступ на загальних зборах НТШ 30 квітня 1907 р.]	350	657
[Виступ на загальних зборах НТШ 12 травня 1909 р.]	352	658
Розділ III. АРХЕОГРАФІЧНІ ПУБЛІКАЦІЇ ТА ПЕРЕДМОВИ	355	659
Лист Володимирської громади з 1324 р. (Факсиміле листа й печатки)	357	659
Матеріали до історії Коліївщини. IV. Оповідання очевидця про смерть Гонти	361	660
Три листи Волод[имира] Антоновича до Антонія Мйодушевського	364	662
Записка Гендльовіка про банатських запорожців	371	664
До історії Остриянинової еміграції. Постриження вдови Остриянина в Москві	372	664
Історія Хмельниччини, списана Силуяном Мужилівським в лютім 1649 р.	376	665
Матеріали до історії Кирило-Мефодіївського братства. Признання кирило-мефодіївців	387	665
Вступне слово [до т. LXIX “Записок НТШ”]	529	671
Передне слово [до: Свендїцький І. Опис рукописів народного дому]	531	671
Передмова [до т. ХСІІ “Записок НТШ”]	533	673
Від комісії [Передмова до т. VIII “Жерел”]	534	674
Від комісії [Передмова до т. ХХІІ “Жерел”]	538	677
Розділ IV. НЕКРОЛОГИ	539	678
Богдан Бучинський. Посмертна згадка	541	678
Пам’яті Никандра Молчановського	543	680
Петро Голубовський. Некролог	550	684
Микола Дашкевич. 1852—† 20.I.1908	553	687
Пам’яті Володимира Антоновича	558	691
Кн[язь] Ян-Тадеуш Любомірський. (Некролог)	560	693
Ф. Леонтович—В. Ключевський—Д. Самоквасов. (Некрологічні замітки)	562	694
В. І. Сергеевич. Посмертна згадка	568	701
Пам’яті Євгена Голубінського	570	702
Пам’яті Якова Шульгина	575	705
Пам’яті Миколи Лисенка. Промова Мих[айла] Грушевського	579	709
Іван Филевич. Некрологічна замітка	584	713
Костянтин Михальчук	587	716
Пам’яті Володимира Лозинського	589	719
КОМЕНТАРІ	590	
СПИСОК ЦИТОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	720	
ПОКАЖЧИК	726	
ПОЯСНЕННЯ СЛІВ	753	

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Грушевський Михайло Сергійович

Твори: У 50 томах

Том 8

Серія “Історичні студії та розвідки (1906—1916)”

Редактор *Л.Веремієнко*
Художнє оформлення *С.Іванов*
Технічний редактор *С.Довба*
Коректори *М.Ломеха, Б.Павлів, О.Тростянин*

Здано на складання 21.02.2006. Підп. до друку 17.11.2006.
Формат 70x100¹/₁₆. Папір офс. Гарн. Academy. Офс. друк. Умовн. друк. арк. 62,56.
Умовн. фарбовідб. 62,98. Обл.-вид. арк. 55,00. Наклад 5000 прим.
Свідоттво держ. реєстру: серія ДК № 2980. Вид. № 14. Зам. 432-7.

Державне підприємство “Всеукраїнське спеціалізоване видавництво “Світ”
79008 м. Львів, вул. Галицька, 21
www.dsv-svit.lviv.ua; e-mail: office@dsv-svit.lviv.ua

Друк на ВАТ “Львівська книжкова фабрика “Атлас”
75005 м. Львів, вул. Зелена, 20

Грушевський М.С.

Г 91 Твори: У 50 т. /Редкол.: П.Сохань, Я.Дашкевич, І.Гирич та ін.;
Голов. ред. П.Сохань. — Львів: Світ, 2002 —
Т. 8: Серія “Історичні студії та розвідки (1906—1916)”. — 2007. —
776 с.

ISBN 978-966-603-223-5; 978-966-603-484-0 (т. 8).

Восьмий том зібрання праць М.Грушевського продовжує серію “Історичні студії та розвідки” і охоплює період 1906—1916 рр. У томі вміщені численні історичні статті, огляди, рецензії, археографічні передмови та публікації вченого, некрологи й посмертні згадки про істориків, суспільних діячів — сучасників М.Грушевського.

Видання розраховане для істориків, етнографів, філологів та всіх, хто цікавиться історією України.

ББК 63.3 (4 УКР)

ISBN 978-966-603-223-5

ISBN 978-966-603-484-0 (т. 8)